

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОУКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ

У статті проаналізовані результати анкетування, проведеного з метою виявлення рівня обізнаності вчителів та учнів початкових класів з етикетними виразами, що є однією із складових розвитку лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра.

The article analyses the results of the questionnaire conducted in order to find out teacher's and primary classes students' level of knowledge concerning formulas of etiquette, that is one of the constituents of the development of linguistic Ukrainian lore knowledge of junior schoolchildren.

Важливе значення для розвитку лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра має етика мовленнєвого спілкування. За допомогою форм мовленнєвого етикету учні збагачують свій активний словниковий запас, оволодівають правильною звуковимовою слів, вживанням граматичних форм.

У Державній національній програмі “Освіта” перед учителем-словесником поставлене одне із пріоритетних завдань – “формування мовленнєвої культури в оволодінні рідною (українською) мовою”.

“Культура мови – показник її унормованості, що визначається загальноприйнятими нормами – орфоепічними, лексичними, словотворчими граматичними, правописними та стилістичними” [1: 50].

Реалізація комунікативної змістової лінії передбачена у розвитку діалогічного мовлення, а саме: “уміння брати участь у діалозі за змістом тексту, малюнком, уявною ситуацією, щоб довідатися про щось, одержати інформацію, познайомитися, спонукати до дії тощо, дотримуючись мовленнєвого етикету” [5: 7].

У навчальній програмі для 4-річної початкової школи наголошується на вмінні “слухати-розуміти співбесідника, засвоєння української етикетної лексики, форм звертання до однолітків та дорослих, умінь ввічливо триматися із співбесідником у процесі діалогу, ввічливо запитати й відповісти, попросити, висловити згоду чи незгоду із повідомлюваним” [7: 13].

Питання культури українського мовлення досліджували ряд учених: Є.Чак, Б.Антоненко-Давидович, С.Єрмоленко, О.Синівський. У напрямі вдосконалення етики мовленнєвого спілкування працювали такі вчені-мовознавці як: А.Бортняк, В.Кононенко, А.Коваль, Я.Радевич-Винницький, Н.Осташ, М.Стельмахович, І.Томан.

Обізнаність молодших школярів з мовленнєвим етикетом сприяє усвідомленню ментальності українського народу, а це, в свою чергу, значно покращує нормативність українського літературного мовлення.

Об'єктом дослідження є виявлення обізнаності учнів початкових класів із формами мовленнєвого етикету. У даній статті ми ставили завдання – проаналізувати рівні обізнаності молодших школярів з етикетними виразами, що є однією із складових розвитку лінгвоукраїнознавчої компетенції. З цією метою було проведено анкетування серед учителів початкових класів та учнів, пропонувалися завдання: за опорними етикетними виразами скласти висловлювання за визначеними комунікативними ситуаціями. Констатувальний експеримент здійснювався впродовж 2005 – 2007 рр. у школах Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської, Волинської та Львівської областей. Результати анкетування ілюструються даними, наведеними у таблиці 1.

Рівень обізнаності молодших школярів із формами мовленнєвого етикету (у відсотках)

Показник вживання форм мовленнєвого етикету	Класи		
	2	3	4
• звертання	49	51	57
• побажання	24	32	35
• прощання	47	53	55
• вибачення	28	39	42
• комплімент	18	23	29
• подяка	36	42	48
• прохання	21	29	34
• відмова	13	17	21
• співчуття	15	19	23
• втішання	9	11	14
• пропозиція	5	10	12
• запрошення	23	27	34
• похвала	19	23	31
• привітання	25	31	42
• порада	17	22	25
• згода	6	15	17

Причиною таких показників є незрозуміння деяких ввічливих слів типу (*перепрошую, даруйте, зробіть люб'язність, не варто, дозвольте відкланятися*). Подібні етикетні вирази відсутні у мовленні молодших школярів, натомість спостерігаються найпростіші і загальноживані (*добрий день, привіт, будь-ласка, вибач, спасибі*).

Слід зауважити, що на мовленнєвий етикет мешканців Івано-Франківської, частково – Тернопільської областей суттєво вплинула говірка гуцулів, бойків, покутян, що відобразилося на формах звертань, які побутують і сьогодні (*стрийко, вуйко, вуйна, тета, цьоця, легіник*). Характерним для мовлення західного регіону є елементи підкресленої гречності, які були запозичені від сусідів-поляків і повертаються у вжиток такі давні форми звертань як: (*добродію, пане, панно*). На відміну від вище зазначених у Рівненській та Волинській областях часто вживаними є русифіковані звертання: *Ваня, Вася, Коля, Лена, Міша*. Слушним є твердження О. Мацько, яка наголошує, що “серед формул ввічливості найважливішою, безсумнівно, є звертання” [3: 15]. Вміння учнями початкових класів чемно звертатися до дорослих на “Ви” і грамотно називати їх по імені та по батькові, дотримання ввічливості і товариськості у спілкуванні – необхідна передумова формування культурної особистості. Під час діалогічного мовлення учням слід пам'ятати про інтонацію, міміку, жести та культуру поведінки.

Найчастіше учні припускаються помилок у звертаннях під час вживання кличної форми іменників, де відбувається чергування приголосних в основі (*шпаче, юначе*), в іменах по батькові (*Олександрє Юрійовичу, Олено Миколаївно, Надіє Петрівно*), невідмінювані іменники іншомовного походження (*журі, колібрі, пальто*).

Позитивним у мовленні учнів західного регіону є звертання на “Ви”, рідковживаним є займенник “*ти*”, що частіше спостерігається в південних областях України (вплив російськомовного населення). Майже не чути поширеного на сході “*здрастуйте*” (вплив старослов'янської мови і спільність з російським відповідником).

Основними формами подяки у мовленні учнів західних областей є слово “*дякую*” і підсилені сполуки типу: “*красно (красенько) дякую*”, “*файно дякую*”, “*гарно дякую*”, “*дуже дякую*” (Івано-Франківська, Львівська обл.), спостерігається спільна з російською

мовою форма подяки “*спасибі*” (від спаси Бог), а подекуди деформоване “*спасібо*” (Рівненська, частково Тернопільська, Волинська обл.).

Етикетні формули побажань є загальноприйнятими, у західному регіоні України часто вживаним є вираз “*Дай Боже*”, рідше “*Най боронить Бог*” (Тернопільська, Львівська обл.), вигуки: “*бігме*”, “*мой*”, “*аді*”, “*ади*” (Івано-Франківська обл.). У мовленні має домінувати принцип “золотої середини”, як слушно зауважує Г. Клочек: “Маломовність і балакучість – крайнощі, яких треба уникати” [2: 17].

Формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодших школярів засобами мовленнєвого етикету ми вбачаємо у таких вміннях:

1. Вміння невимушено спілкуватися з однолітками та дорослими на будь-яку тематичну ситуацію, наприклад: “Я у школі на перерві”, “Я в бібліотеці”, “Я в шкільній їдальні”, “Я в магазині”, “Я в кінотеатрі”, “Я в тролейбусі”, “Я на незнайомій вулиці” тощо.
2. Вміння вести розмову у колективі (троє і більше учнів), підтримувати діалог, вміло розпитувати співбесідника.
3. Вміння почати діалог, використовуючи ласкаві форми звертань (*Дмитрику, Надійко, Ганнусю, Богданчику* тощо), вставні слова та словосполучення (*по-моєму, я вважаю, на мою думку, даруйте*).
4. Вміння вести діалог з малознайомою людиною в офіційній обстановці, використовуючи ввічливі сполуки (*будьте ласкаві, я вас слухаю, чим можу бути корисним*).

Реалізацію вище зазначених умінь, на нашу думку, можна забезпечити, використовуючи наступні завдання:

- написати уявного листа (мамі, бабусі, подрузі, письменнику тощо), використовуючи можливі форми мовленнєвого етикету;
- тактовно і ввічливо відмовити у якій-небудь послuzі, пояснивши причину відмови;
- помилково потрапивши на інший номер телефону, правильно завершіть розмову;
- від імені усього класу привітайте вчителя з днем народження;
- у колективі проведіть сюжетно-рольові ігри за такими ситуаціями: “Подяка подрузі за поміч у підготовці до уроків”, “Співчуття до ображеного товариша”, “Комплімент святково одягненому однокласнику”, “Привернення уваги, знайомство з новеньким учнем”;
- інсценуйте улюблену українську народну казку, використовуючи етикетні вирази.

На думку О.Хорошковської, рольова гра або інсценізація казок “... сприяють збагаченню словникового запасу, засвоєнню (спонтанному) граматичного ладу мови” [6: 14].

Таким чином, результати проведеного констатувального експерименту підтвердили думку, що недостатня обізнаність молодших школярів з етикетними виразами відображається на загальному мовленнєвому розвитку.

Ми вбачаємо необхідність подальшої роботи над насиченням уроків вправами на засвоєння форм мовленнєвого етикету, поширенням норм “...літературної мови, адже культура мови – це культура думки” [4: 232].

У даній статті ми торкнулися лише деяких аспектів мовленнєвого етикету. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в розробці експериментальної методики щодо забезпечення формування лінгвоукраїнознавчої компетенції молодшого школяра засобами мовленнєвого етикету, що є передумовою виховання національно свідомої особистості з високим рівнем інтелектуальної і мовленнєвої культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дика Н. Поняття культури мовлення учнів // Дивослово. – 2002. – № 2. – С. 50 – 51.
2. Клочек Г. Риторика (Навчально-методичний комплект для філологічних факультетів) // Дивослово. – 2002. – № 8. – С. 15 – 18.
3. Мацько О. Формули ввічливості в дипломатичному листуванні // Дивослово. – 2000. – № 2. – С. 14 – 17.

4. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. 2-ге вид., стереотип. – К.: Либідь, 2001. – 240 с.
5. Хорошковська О., Повхан К. Державний стандарт початкової ланки освіти // Початкова школа. – 1997. – № 7. – С. 6 – 8.
6. Хорошковська О. Розвиток українського мовлення молодших школярів // Початкова школа. – 1997. – № 8. – С. 14 – 17.
7. Хорошковська О. Українська мова як державна // Початкова школа. – 2001. – № 8. – С.13 – 20.

УДК 373.29

В.М. Марків, Т.В. Марків

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АКЦЕНТИ У НАВЧАННІ І ВИХОВАННІ ДІТЕЙ У ПЕРІОД ПЕРЕХОДУ З ДИТЯЧОГО САДКА ДО ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються основні складові готовності дітей шестирічного віку до школи.

This article deals with the fundamental components of readiness for school of children of six.

Перехід до початку систематичного навчання дітей і підготовка до нього пов'язані з необхідністю врахування психологічних закономірностей їх розвитку. До них слід віднести протиріччя між зростаючими інтелектуальними можливостями дитини та специфічними “дошкільними” здібностями. Відомо, що інтелектуальна сфера дитини готова до систематичного навчання і потребує його.

Важливою особливістю психічного розвитку дошкільника є чутливість (сенситивність), по-перше, до сприйняття морально-психологічних норм і правил поведінки; по-друге, готовність дитини до реалізації цілей і засобів системного навчання. Сенситивність цього періоду чітко проявляється в процесі засвоєння грамоти.

Зрозуміло, що педагогічний вплив на дитину є у цей складний період одним із основним факторів психічного розвитку учнів.

На сьогоднішній день, на жаль, не існує єдиного визначення понять “функціональна”, “психологічна” готовність або “шкільна зрілість”, що ускладнює координацію зусиль сім'ї, школи, дитячого дошкільного закладу у цьому важливому процесі.

Психологічна готовність, як показують дослідження психологів Б.Ананьєва, Л.Божович, О.Леонтєва, Д.Ельконіна та ін., пов'язана зі зміною соціальної позиції дитини в суспільстві, а також із специфікою навчальної діяльності в молодшому шкільному віці. Підґрунтя готовності до школи розглядалися С.Єфімовою, Н.Черепанською. Особливості організації занять з дітьми висвітлено у працях З.Плохій, Л.Титаренко.

Отже, як показують дослідження, відповідна підготовка дитини спроможна забезпечити достатній для навчання в школі рівень розвитку інтелектуальної та емоційно-вольової сфер психіки.

Метою нашої статті є висвітлення сутності основних компонентів готовності дитини до школи.

Зіставляючими компонентами психічної готовності до школи є інтелектуальна, особистісна і вольова готовність.

Психічний розвиток кожної дитини проходить ряд пов'язаних між собою послідовних періодів, кожний з яких характеризується своїми особливостями, формуванням певних, притаманних для даного віку якостей. Кожний попередній етап підготовляє новий ступінь розвитку. Від того, наскільки успішно відбувалося формування особистості дитини на